

Agata JACEWICZ

*Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna
w Białymstoku*

ORCID: 0000-0001-5908-7698

Pedagogiczne drogowskazy na drodze do profesjonalizmu nauczyciela wczesnej edukacji w koncepcjach Marii Montessori i Helen Parkhurst

Abstract: Pedagogical Signposts on the Way to Professionalism of an Early Childhood Teacher in the Concepts of Maria Montessori and Helen Parkhurst

Modern education requires that we look at teachers from a different viewpoint. The aim of this article is to contribute to the discussion about the work of an early childhood teacher, the roles they play, and the tasks and functions they fulfill. The author of the article searches for guides for the teaching profession through two pedagogical concepts: those of Italian doctor and educator Maria Montessori and of the American teacher Helen Parkhurst. In the article, the author briefly explains the assumptions underlying the Montessori concept and the Dalton laboratory plan, and emphasizes their everlasting value. The author draws particular attention to the behaviors of the teachers and regulations imposed on educators working with foster children and presents responsibilities of the teachers toward the student and toward themselves. The author suggests that the fulfillment of responsibilities assigned to any teacher (not only Montessori or Dalton teachers) ought to signal the path toward professional conduct and meeting community expectations.

Keywords: early childhood teacher, pedagogical concept of Maria Montessori, the Dalton laboratory plan of Helen Parkhurst, professionalism, teacher responsibilities, pedagogical guides

Słowa kluczowe: nauczyciel wczesnej edukacji, koncepcja pedagogiczna Marii Montessori, daltoński plan laboratoryjny Helen Parkhurst, profesjonalizm, odpowiedzialność nauczyciela, pedagogiczne drogowskazy

Wprowadzenie

Współczesna edukacja wymaga nowego spojrzenia na nauczyciela, na jego zadania i obszary działania. Mówiąc o roli nauczyciela, niejednokrotnie podkreśla się jego osobowość, „talent pedagogiczny” i wielość funkcji, jakie powinien

spełniać. Pisali na ten temat m.in.: J. Ł. Dawid, S. Szuman, M. Grzegorzewska, L. Bandura, S. Baley, B. Suchodolski, W. Okoń, C. Banach, B. Kwiatkowska-Kowal, T. Pilch, K. Żegnałek.

Z perspektywy czasu dostrzegamy zmiany oczekiwań wobec nauczyciela, które ściśle wiążą się z posiadaniem konkretnych kompetencji zawodowych. W polskiej i światowej literaturze naukowej na przełomie XX i XXI w. możemy spotkać liczne propozycje klasyfikacji kompetencji nauczycielskich i należy zaznaczyć, że są one nieustannie wzbogacane. Poniżej podaję wybrane nazwiska autorów prac poświęconych tej tematyce: S. Dylak, M. Dudzikowa, B. Żechowska, W. Strykowski, H. Hamer, K. Denek, B. Gołębnik, J. Szempruch, R. Kwaśnica, Z. Ratajek, W. Furmanek, H. Kwiatkowska, Ch. Kyriacou, L. Cohen, L. Manion, K. Morrison, R. I. Arends, J. Průcha. Komisja Europejska opracowała też wspólne zasady europejskie dotyczące kompetencji i kwalifikacji nauczycieli; dyskusję rozpoczęto w 2000 r., a pierwszy dokument opublikowano na półmetku prac, w 2005 r.

Okazuje się, że w dzisiejszych czasach nie wystarczy wyposażyć nauczycieli w umiejętności pragmatyczne (pedagogiczne, socjologiczne, psychologiczne, znajomość prawa oświatowego itp.). Obecni nauczyciele muszą sprostać nowym wymaganiom, gdyż to oni przesądzają o jakości pracy przedszkola czy szkoły i są sprawczym czynnikiem rozwoju dziecka/ucznia. Należy z całą mocą podkreślić, że nauczyciele wczesnej edukacji (wychowania przedszkolnego i kształcenia zintegrowanego) jako pierwsi wprowadzają dziecko w środowisko życia człowieka. Są niejako pośrednikami pomiędzy zmieniającym się światem a wychowankami. Pomagają w lepszym wykorzystaniu możliwości dziecka, w osiągnięciu przez nie dobrego samopoczucia, w zdobywaniu szerokiego zakresu wiedzy i umiejętności potrzebnych w dalszym życiu. Stwarzają warunki do rozwoju, twórczej pracy, nabywania umiejętności współpracy i życia w grupie oraz uczą samodzielnego pokonywania trudności. Nie ulega wątpliwości, że odgrywają szczególną rolę w życiu dzieci, a początki edukacji warunkują losy dalszej kariery szkolnej (Jacewicz, 2013, s. 49–55).

Także przed nauczycielami akademickimi, przygotowującymi do zawodu przyszłych nauczycieli, pojawiają się wciąż nowe wyzwania¹, ponieważ zawód ten staje się wielowymiarowy, a środowisko, w którym pracuje i współpracuje nauczyciel, jest z każdym rokiem bardziej wymagające. Niniejszy artykuł przedstawia próbę poszukiwań dróg sprostania oczekiwaniom społecznym, jest zarazem głosem w dyskusji na temat wykonywania zawodu nauczyciela. Dążenie do profesjonalizmu zawodowego zostanie ukazane z wykorzystaniem dwóch koncepcji pedagogicznych: włoskiej lekarki i pedagoga Marii Montessori (1870–

---

¹ Zob. komunikat Komisji do Rady i Parlamentu Europejskiego *Poprawa jakości kształcenia nauczycieli* z dnia 23 sierpnia 2007 r.

–1952) i amerykańskiej nauczycielki Helen Parkhurst (1887–1973). Autorki koncepcji precyzyjnie określają zadania stojące przed nauczycielem (wobec dziecka i samego siebie), warto się im zatem przyjrzeć, gdyż mogą stać się pedagogicznymi drogowskazami na ścieżce zawodowej.

Nieprzemijająca wartość koncepcji pedagogicznej Marii Montessori

Humanistyczny i personalistyczny wymiar teorii i praktyki pedagogicznej koncepcji Marii Montessori jest powszechnie znany. Bogata literatura na ten temat oraz tłumaczenia jej dzieł na język polski pozwalają coraz lepiej zrozumieć i docenić wiele nieprzemijających wartości edukacyjnych. W podwalinach koncepcji wyraźnie dostrzegamy podmiotowość w wychowaniu, gdyż to dziecko jest budowniczym własnej osoby i osobowości („początek dorosłego człowieka”). Włoska pedagog wielokrotnie podkreślała, że nauczyciel powinien szanować dziecko i troszczyć się o jego indywidualny oraz społeczny rozwój, zgodny z tzw. wrażliwymi fazami. Ważne jest otwarcie się na dziecko o różnych potrzebach edukacyjnych (integracja i włączanie). Wyznacznikami rozwoju dziecka jest miłość do ludzi i świata (wychowanie dla pokoju), samodzielność, odpowiedzialność, a osiągnięcie „normalizacji” przez „polaryzację uwagi” jest celem rozwoju i wychowania. Przedszkole czy szkoła powinny być przyjazne dziecku przez właściwie zorganizowane otoczenie, kształcące pomoce rozwojowe (tzw. klucze do świata) i pozytywną atmosferę. Szczególną rolę odgrywa tu nauczyciel, który „ogarnia swym ciepłem, ale nie spala, pomaga, lecz nie wyręcza” (Miksza, 2014, s. 97).

„Przykazania” dotyczące postawy wychowawcy montessoriańskiego i zasady pracy z dzieckiem

Montessori mówiła, że nauczyciel, jeżeli chce dawać dziecku wsparcie, musi podążać za nim, a swoje działania dostosować do dziecka. Nie wystarczy przygotować nauczyciela do pracy pod względem merytorycznym i metodycznym. Ważna jest wiedza praktyczna, czyli doświadczenie i refleksja nad własnym postępowaniem. Autoobserwacja służy odkryciu własnych ograniczeń i słabości, utrudniających relacje z dzieckiem. Wgląd w siebie ma pomóc w przygotowaniu wnętrza do wyzbycia się gniewu i dumy oraz przywdziania „szaty pokory”. Pożądane cechy nauczyciela montessoriańskiego to: cierpliwość, spokój, opanowanie, skromność, odpowiedzialność, wysoka moralność, mądrze rozumiana pomoc — „pomóż mi samemu to zrobić” (Montessori, 2009). Nauczyciel oraz rodzice powinni być „łącznikiem, tłumaczem i interpretatorem skomplikowa-

nego świata kultury” (Montessori, 1966, s. 55 cyt. za: Miksza, 2014, s. 87). Wprowadzanie w cywilizację i kulturę jest możliwe m.in. przez stworzenie właściwego otoczenia. Stąd przed nauczycielem stoi wiele wyzwań, które można potraktować jako swoiste przykazania (zob. tabelę 1).

Tabela 1. Zadania nauczyciela wobec dziecka i samego siebie w pedagogice Marii Montessori

Zadania wobec dziecka (ucznia)	Zadania wobec nauczyciela (przykazania)
<p>Dziecko samo ustala miejsce, tempo i czas pracy oraz wybiera materiał, z którym chce pracować.</p> <p>Dziecko samo ustala formę pracy (indywidualnie, w diadach, w zespole lub z całą grupą).</p> <p>Dziecko wie, że każdy przedmiot w sali/klasie ma swoje miejsce; także każda osoba ma swoje miejsce i wie, co do niej należy.</p> <p>Dziecko korzysta z materiału montessoriańskiego, który występuje tylko w jednym egzemplarzu i trzeba go stosować zgodnie z jego przeznaczeniem.</p> <p>Każdy materiał wspomaga naukę nowego pojęcia, nabywanie nowych umiejętności.</p> <p>Dziecko może robić to, co je interesuje, ale nie jest to samowola. W grupie obowiązują zrozumiałe dziecku zasady.</p> <p>Dziecko pracuje, a wiedzę i umiejętności opanowane podczas tej pracy przenosi na otoczenie i potrafi korzystać z nich w realnym świecie.</p> <p>Dziecko może wielokrotnie powtarzać czynności i dokonywać samokontroli, ponieważ materiał montessoriański jest tak skonstruowany, że dziecko wie, czy dane zadanie wykonało poprawnie, czy nie.</p>	<p>„Nauczyciel ma przede wszystkim zadbać o ład i porządek wśród przedmiotów, dokładnie sprzątać otoczenie, troszczyć się o nie tak, aby wyglądało czysto i schludnie; ma usuwać skutki używania przedmiotów: załatać, zreperować, odmalować; ma też pamiętać o wychowawczej roli ozdób i dekoracji.</p> <p>Musi nauczyć dzieci korzystania z przedmiotów, dokładnie pokazać, jak przebiega ćwiczenie codziennych praktycznych umiejętności życiowych; ma to zrobić serdecznie i starannie, tak aby dziecko mogło wybrać dowolny przedmiot z otoczenia i umiało zrobić z niego użytek.</p> <p>Nauczyciel ma być aktywny, kiedy wprowadza dziecko w związku z otoczeniem. Ma być pasywny, kiedy relacja ta się nawiązała.</p> <p>Musi obserwować dzieci i zważać, by ich siły nie rozpraszały się nadaremnie, gdy ktoś nie może znaleźć potrzebnego przedmiotu albo potrzebuje pomocy.</p> <p>Musi spieszyć tam, dokąd go dziecko wzywa.</p> <p>Musi słuchać i odpowiedzieć, kiedy dziecko go o to poprosi.</p> <p>Musi okazać szacunek dziecku wykonującemu pracę i nie przerywać mu.</p> <p>Musi okazać szacunek dziecku, które popełnia błędy i nie poprawiać go.</p> <p>Musi okazać szacunek dziecku, które odpoczywa i przygląda się, jak inni pracują: nie przeszkadzać mu, nie wołać i nie zmuszać do pracy.</p> <p>Musi jednak niestrudzenie próbować dziecku, które popełnia błędy, podsuwać przedmioty, które ono już raz odrzuciło. A osiągnie ten cel, ożywiając otoczenie swoim milczeniem i swoją troskliwością: rozważnym milczeniem, łagodnym słowem, obecnością kogoś, kto kocha.</p> <p>Nauczyciel musi dać odczuwać swoją obecność dziecku, które szuka, a skryć się przed tym, które znalazło.</p> <p>Nauczyciel ma stanąć przy dziecku, które skończyło wybraną pracę i twórczo wyczerpało swój zasób energii, i milcząco podać mu własną duszę jak duchowy przedmiot” (Montessori, 1979, s. 28, cyt. za: Miksza, 2014, s. 87–88).</p>

Źródło: opracowanie własne

Przedstawione w tabeli zadania wobec dziecka wiążą się ze stworzeniem odpowiednich warunków pracy i ustaleniem zasad korzystania z materiału rozwojowego. Są to zasady: estetyki, ograniczenia, izolowania trudności, kontroli błędów, aktywności związanej z indywidualnym tempem uczenia się, stopniowania trudności i kontynuacji oraz współcześnie dodawana zasada transferu, ponadto scalająca zasada porządku i wolności (biologicznej, społecznej, pedagogicznej, moralnej i metodycznej) (por. Miksza, 2014, s. 66–84).

Należy zauważyć, że uczennica Marii Montessori, Helen Parkhurst, przejęła od włoskiej pedagog m.in. formę pracy indywidualnej dziecka, prawo dowolnego wyboru tematu i rozporządzania swym czasem, co wraz z rozplanowaniem pracy stanowi podstawę planu daltońskiego.

Zasady koncepcji kształcenia według daltońskiego planu laboratoryjnego

Już na początku XX w. H. Parkhurst (1928, s. 33 i nast.) zauważyła, że system „całych klas” jest niedoskonały, ponieważ nie uwzględnia indywidualnych predyspozycji i potrzeb młodego człowieka. Dlatego w swojej szkole wprowadziła trzy pryncypia: wolność (odpowiedzialność), samodzielność i współpracę, które tworzą podstawy życia społecznego.

Zasadę wolności rozumiała jako umożliwienie pracy ciągłej nad przedmiotem, w którym dziecko się pogrąży, bo gdy pracuje we własnym tempie, z zainteresowaniem, jest bystrzejsze, czujniejsze i bardziej zdolne do pokonywania wszelkich trudności, na które może natrafić. Podkreślała znaczenie kooperacji — wzajemnego oddziaływania na siebie w życiu grupowym. W grupie dochodzi do współdziałania, ponosi się odpowiedzialność wobec zespołu i za zespół. W życiu przedszkolnym (szkolnym) ani dziecko, ani nauczyciel nie mogą się odosabniać lub uchylać od udziału w czynnościach innych. Dzięki odpowiedzialności dziecko rozwija ukryte siły intelektualne, niezależność sądów i charakter.

We wczesnej edukacji wolność polega na samodzielnym określaniu przez dzieci celu i organizacji ich pracy zgodnie z zainteresowaniami i możliwościami. Zadaniem nauczyciela jest stworzenie odpowiednich warunków, w których dzieci będą mogły aktywnie działać i motywować się do nauki, co sprzyja zdobywaniu wiedzy i osiągnięciu lepszych wyników. Z wolnością wiąże się nierozdzielnie odpowiedzialność (dziecko samo decyduje o sposobie wykonania postawionego zadania — tempie, kolejności i czasie), ponieważ za wolnym wyborem stoi odpowiedzialność za wykonanie zadania, którą dziecko ponosi przed nauczycielem (samoocena i ocena nauczyciela jest ostatnim etapem pracy) oraz przed innymi członkami zespołu/grupy; dzięki temu przedszkolak/uczeń uczy się, że z wolności należy mądrze korzystać.

Tabela 2. Zadania wobec dziecka i nauczyciela w koncepcji daltońskiej

Zadania wobec dziecka (ucznia)	Zadania wobec nauczyciela (siebie)
<ul style="list-style-type: none"> — trafnie rozpoznawać (diagnozować) umiejętności, uzdolnienia, zainteresowania i tempo pracy dziecka w celu właściwego kierowania procesem rozwojowym; — motywować dziecko i respektować jego indywidualny rozwój; — dostosować wymagania do możliwości dzieci oraz do warunków, w jakich pracują (lokalowych, bazy materialnej); — koncentrować się na jednostce, ale w procesie edukacji ciągle skupiać się na grupie (praca w grupach zadaniowych dobieranych losowo); — wizualizować proces edukacyjny; — uświadamiać dzieciom cel i znaczenie danego zadania, ustalać reguły, dawać wskazówki do wykonania zadania (wizualizacja), kontrolować postępy, udzielać wsparcia oraz dokonywać ostatecznej oceny; — pomagać, ale i rzucać wyzwania, by wychowankowie stali się niezależni; — troszczyć się o autonomię dziecka (dziecko musi mieć poczucie niezależności); — podawać strukturę, ale także zostawiać przestrzeń na inicjatywę; — wyznaczać dzieciom rolę aktywnych badaczy i odkrywców; — uczyć odwagi, systematyczności, współpracy; — uczyć szanowania cudzych poglądów, odmienności i inności drugiego człowieka; — wzmacniać w dzieciach poczucie samodzielności i odpowiedzialności za siebie i innych; — zachować równowagę między zapewnieniem dzieciom poczucia bezpieczeństwa a stawianiem im wymagań; — dać poczucie bezpieczeństwa i wyrazić szacunek; — wzmacniać pewność siebie wszystkich podopiecznych (dziecko musi mieć poczucie własnej wartości); — część odpowiedzialności za proces uczenia się powierzać dzieciom/uczniom, aby uczyli się dla siebie; 	<ul style="list-style-type: none"> — zweryfikować swoje zawodowe umiejętności i wiedzę; — poznać koncepcję planu daltońskiego, aby móc go wdrożyć do pracy z dziećmi i przybliżyć jego założenia rodzicom wychowanków; — być kreatywnym, zaangażowanym, refleksyjnym; — być obserwatorem, strategiem, inicjatorem, inspiratorem, doradcą, konsultantem, a dopiero na końcu — osobą pomagającą i oceniającą; — wprowadzić zmiany organizacyjno-metodyczne, np. wizualizację, instruktazowe planowanie; — stworzyć edukację adaptacyjną, zakładającą dostosowanie programów nauczania-uczenia się do znaczących różnic występujących między dziećmi; — przygotować bazę, zaaranżować przestrzeń, stworzyć przyjazne środowisko; — organizować proces uczenia się, wspierać, monitorować, ewaluować, oceniać; — zmniejszyć pracę frontalną na rzecz pracy indywidualnej; — być tutorem, coachem, który wspiera dzieci; — wypracować formy współpracy z domem rodzinnym dziecka; — dbać o jakość nauczania, wychowania i opieki; — wymieniać doświadczenia i współpracować z nauczycielami placówek daltońskich.

Zadania wobec dziecka (ucznia)	Zadania wobec nauczyciela (siebie)
<ul style="list-style-type: none"> — aktywizować dzieci (uczniów); — uczyć podporządkowywania się ustalonym zasadom i regułom; — kształtować wrażliwość moralną i właściwe postawy społeczne; — stwarzać sytuacje sprzyjające nabywaniu umiejętności społecznych; — uświadamiać dziecku konieczność ponoszenia konsekwencji swoich czynów. 	

Źródło: opracowanie własne

Samodzielność polega z kolei na poszukiwaniu przez dzieci samodzielnych rozwiązań i wykonywaniu zadań zgodnie z poziomem wiedzy i umiejętności wychowanków. Już w przedszkolu dzieci są motywowane i chętnie podejmują się zadań wymagających od nich aktywności (np. praca zgodnie z instrukcją). Wychowanek na podstawie wskazówek nauczyciela stara się rozwiązać postawiony problem, szuka także własnych źródeł wiedzy, nie traktuje nauczyciela jako skarbnicy gotowych rozwiązań, lecz jako partnera, od którego można otrzymać wskazówkę (z inicjatywą takich spotkań powinno wychodzić dziecko).

Dzieci współpracują, czyli uczą się przez aktywność społeczną. Współpraca układa się na wielu płaszczyznach — w relacjach między dziećmi (równieśnikami, starszymi i młodszymi kolegami) a nauczycielem (specjalistą). Współpracujące dzieci nie przeszkadzają sobie nawzajem, lecz się wspierają. Nie ma tu konkurencji i rywalizacji, celem współpracy jest umiejętność współdziałania z każdym. Należy podkreślić, że dziecko nie pracuje w oderwaniu od społeczności i nawet jeżeli zajmuje się czymś samodzielnie, musi uwzględniać potrzeby innych, a zadania w zespołach stawiają na rozwój umiejętności komunikacyjnych. Ponadto dziecko ma działać i poszukiwać, a nie sięgać po gotowe rozwiązania, ma badać świat i wyciągać wnioski już od przedszkola. Ważne jest, aby każde działanie dziecka i nauczyciela było zgodne z powyższymi zasadami.

Zadania nauczyciela pracującego według założeń Helen Parkhurst

Ponieważ największe zróżnicowanie w nauczaniu dzieci występuje na poziomie edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej, zorganizowanie procesu dydaktycznego według planu daltońskiego jest najbardziej skuteczne w tych grupach wiekowych.

Współczesna edukacja koncentruje się wokół kilku tematów: jak nauczyciel powinien sobie radzić z dziećmi, które wykazują znaczne różnice w rozwoju (in-

tegracja niepełnosprawnych i utalentowanych uczniów w przedszkolach czy szkołach ogólnodostępnych), w jaki sposób motywować dzieci (uczniów). Uwagi wymaga także rozwój niezależnego nauczania, elastyczny proces nauki, ułatwienie przejścia kolejnych etapów edukacji i łączenie ich. Zdaniem R. Röhnera (2012) system uczenia „całych klas” powoli odchodzi do lamusa i zmienia się w edukację spersonalizowaną; autor ten mówi nawet o edukacji adaptacyjnej. Szczególną wartość mają tu opisane wyżej zasady: odpowiedzialność, samodzielność i współpraca, które składają się na spójną filozofię życia.

H. Parkhurst podkreślała, że plan laboratoryjny może być zmieniany w praktyce stosownie do warunków placówki i poglądów grona nauczycielskiego; najważniejsze jest przestrzeganie zasad planu daltońskiego. Zgodnie z jej oczekiwaniami program nauki powinien się zmieniać zależnie od potrzeb wychowanków. „Jeśli szanujemy dziecko i podążamy za jego możliwościami, to może ono zrobić więcej, niż od niego oczekujemy, a wszystko, co dziecko potrafi, nauczycielowi zrobić nie wolno” (Parkhurst, 1928). Powyższa koncepcja odwołuje się do teorii konstruktywizmu społecznego (Klus-Stańska, 2000; Bruner, 2006), do podmiotowości (Bałachowicz, 2009), do dopasowania zadań do możliwości dzieci, czyli do sfery ich najbliższego rozwoju (Wygotski, 1989).

Współczesny uczeń nie jest skłonny uczyć się tylko tego, co zaproponuje mu nauczyciel. Zmieniają się też rola i zadania nauczyciela pracującego w placówce daltońskiej. Wśród nich są zadania wobec dziecka (ucznia) i zadania wobec siebie, które zamieszczono w tabeli 2.

Zadaniem nauczycieli jest także tworzenie właściwego klimatu w grupie i atmosfery sprzyjającej nabywaniu życiowych doświadczeń, samodzielności myślenia oraz samosterowaniu własnym rozwojem. To dzięki im dzieci docenią wartość partnerstwa, współpracy, dialogu i wzajemnego szacunku.

Podsumowanie

Wydaje się, że organizacja edukacji na podstawie koncepcji pedagogicznych Marii Montessori i Helen Parkhurst może być odpowiedzią na obecne wyzwania edukacji. Młody człowiek już od dzieciństwa jest tak kształtowany, aby w przyszłości potrafił samodzielnie, logicznie myśleć, współdziałać — dzieci wiedzą, że nie z każdym muszą się przyjaźnić, ale powinny umieć z każdym współpracować, być koleżeńskim i empatycznym. Ponadto ważnymi cechami ucznia mają być: kreatywność, odpowiedzialność, dokładność, systematyczność, umiejętność planowania pracy, odwaga oraz otwartość na wyzwania i innowacje. Istotna jest także umiejętność nawiązywania kontaktów z innymi, samodzielność w rozwiązywaniu problemów, a w przypadku trudności — umiejętność uzyskania pomocy np. u kolegów, osoby dorosłej (nauczyciela, rodzica). Dzięki samodzielnej pracy dzieci odkrywają

swoje możliwości i pragnienia, potrafią pracować z materiałem rozwojowym czy instrukcją, a zdobyte umiejętności przenieść do codziennego życia i zastosować w praktyce. Dzięki właściwej postawie nauczyciela, sumiennej i systematycznej realizacji stojących przed nim zadań łatwiej jest wywołać entuzjazm, i aktywność dziecka, co także zachęca rodziców do podjęcia współpracy oraz dokładniejszego poznania założeń pedagogicznych.

Należy podkreślić, że współczesny nauczyciel powinien dążyć do profesjonalizmu, nieustannie poszukiwać nowych, alternatywnych dróg w edukacji (przed-szkolnej czy szkolnej). Z pewnością możliwość nawiązania kontaktu z placówkami montessoriańskimi, daltońskimi i innymi, także zagranicznymi; szybki przepływ informacji, tłumaczenie prac przybliżających koncepcje pedagogiczne staje się punktem wyjścia do znajdowania trwałych wartości edukacyjnych. Łatwo jest bowiem milczeć zamiast mówić, obserwować, a nie nauczać, trzeba jednak zamienić dumę i wyniosłość na pokorę oraz eksponować wartości uniwersalne: dobro, prawdę i piękno. Jeszcze trudniej jest kochać, dostrzegać innych i nade wszystko wspierać samodzielność, czyli respektować wielokrotnie przypomniany przez Montessori apel dziecka: „Pomóż mi to zrobić samemu” czy słowa Parkhurst: „Dorośli nie wolno robić niczego, co dziecko zdoła zrobić samo”.

Bibliografia

- Bałałowicz, J. (2009). *Style działań edukacyjnych nauczycieli klas początkowych. Między uprzedmiotowieniem a podmiotowością*. Warszawa: Wyd. WSP TWP.
- Bruner, J. (2006). *Kultura edukacji*. Przeł. T. Brzostowska-Tereszkiewicz, A. Brzezińska. Kraków: Universitas.
- European Commission. Education and Culture. Lifelong Learning: Education and Training Policies. School Education and Higher education. *Common European Principles for Teacher Competences and Qualifications*, <http://www.pef.uni-lj.si/bologna/dokumenti/eu-common-principles.pdf> (dostęp: 20 VI 2018).
- Jacewicz, A. (2013). *Początki kariery szkolnej na tle przemian edukacyjnych*. Białystok: Wyd. NWSP.
- Klus-Stańska, D. (2000). *Konstruowanie wiedzy w szkole*. Olsztyn: Wyd. UWM.
- Miksza, M. (2014). *Zrozumieć Montessori, czyli Maria Montessori o wychowaniu dziecka*. Kraków: Oficyna Impuls.
- Montessori, M. (1966). *Über die Bildung des Menschen*. Freiburg: Herder.
- Montessori, M. (1979). *Spannungsfeld Kind — Gesellschaft — Welt. Auf dem Wege zu einer „Kosmischen Erziehung”*. Übersetzt v. G. Schulz-Benesch. Freiburg: Herder.
- Montessori, M. (2009). *Kinder sind anders*. Übersetzt v. I. Waldschmidt. Stuttgart: Klett-Cotta Verlag.
- Parkhurst, H. (1928). *Wykształcenie według planu Daltońskiego*. Lwów–Warszawa: Książnica-Atlas.
- Röhner, R. (2012). *Czy Dalton jest aktualny w obecnych czasach*. [Materiał z Międzynarodowej Konferencji „Edukacja według planu daltońskiego — wiedza i praktyka” w Łodzi], <http://docplayer.pl/687552-Miedzynarodowa-konferencja-edukacja-wedlug-planu-daltonskiego-wiedza-i-praktyka.html> (dostęp 20 VI 2018).
- Wygotski, L. S. (1989). *Myslenie i mowa*. [Przeł. E. Fleszner, J. Fleszner]. Warszawa: PWN.